

ปัญหาอายุความยื่นฟ้องคดีละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง
Problem of the Period of Limitations for Filing the Infringement Cases
to Claim Civil Damages

ณภัทร ใจเอ็นดู

Napat Jaiendoo

สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

Department of Law Chaiyaphum Rajabhat University

ศศิธร ถีสุงเนิน

Sasithorn Theesoongnern

E-mail: napat-tal@hotmail.com sasithorn@cpru.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 11 มิถุนายน 2567

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 มิถุนายน 2567

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มิถุนายน 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี แนวคำพิพากษาของศาลและปัญหาการกำหนดอายุความกรณีความรับผิดทางละเมิด รวมถึงเปรียบเทียบกฎหมายจากต่างประเทศ และ 2. นำผลการวิเคราะห์มาเป็นแนวทางในการเสนอแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหในการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดีละเมิดเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง วิธีดำเนินการวิจัยใช้วิธีวิจัยเอกสารโดยใช้หลักนิติศาสตร์เป็นฐานในการวิเคราะห์จากตัวบทกฎหมาย วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ และคำพิพากษา

ผลการวิจัยพบว่า อายุความฟ้องคดีละเมิดของไทยมีระยะเวลาที่สั้นกว่ากฎหมายของประเทศเยอรมันและประเทศญี่ปุ่น ในมาตรา 448 วรรคแรกของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้มีการกำหนดอายุความเรียกร้องค่าเสียหายจากมูลละเมิดจะขาดอายุความเมื่อพ้นปีหนึ่งนับแต่วันที่ผู้ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันที่ทำละเมิด ซึ่งกฎหมายนี้ใช้มาแล้วกว่า 99 ปี ควรขยายระยะเวลาในการยื่นฟ้องให้นานขึ้นเพื่อสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และมาตรา 426 ไม่มีการกำหนดอายุความในการฟ้องไล่เบี้ยผู้กระทำละเมิดไว้ โดยเฉพาะยังใช้อายุความตามหลักทั่วไปอยู่ ควรบัญญัติอายุความการฟ้องไล่เบี้ยให้ชัดเจนลงในมาตราดังกล่าว

คำสำคัญ: อายุความ, ยื่นฟ้องคดีละเมิด, ค่าเสียหายทางแพ่ง

ADSTRACT

The objectives of this research were 1, to study concepts and theories, Supreme Court Judgment Guidelines and problems in determining of limitations in tort liability cases, including comparing laws from foreign countries and 2, to use the

results of the analysis as guidelines for proposing amendments and improvements to the law in order to solve the problem of determining period of limitations for filing infringement cases to claim civil damages. The research method used document research with the principles of jurisprudence as the basis for analysis from legal texts, dissertations, research papers, articles, and judgments.

The research results found that the statute of limitations for filing infringement cases in Thailand is shorter than the laws of Germany and Japan. In Section 448, first paragraph of the Civil and Commercial Code it has been established that the statute of limitations for claiming damages from the infringement will expire after one year from the date the injured person knows of the infringement and knows the person supposed to pay compensation or after ten years from the date of the infringement. This law has been in use for more than 99 years. The time period for filing lawsuits should be extended to be consistent with the current situation, and Section 426 does not specifically specify a statute of limitations for filing recourse against offenders. The statute of limitations applies according to general principles. The statute of limitations for filing recourse should be clearly established.

Keywords: Limitation, File infringement lawsuits, Civil damages

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมายความว่า มนุษย์นิยมที่จะอยู่เป็นพวกรวมกันเริ่มจากครอบครัว กลายเป็นกลุ่มชนจนมีฐานะเป็นประเทศ เป็นเหตุให้สังคมมนุษย์ต้องติดต่อสมาคมแลกเปลี่ยนปัจจัย อันจำเป็นในการดำรงชีพส่งผลให้สมาชิกในสังคมเกิดความขัดแย้งและอาจนำไปสู่ความไม่สงบเรียบร้อยได้จึงเกิดความจำเป็นต้องสร้าง “ระบบควบคุมสังคม” ซึ่งเป็นระเบียบแบบแผนความประพฤติสำหรับการปฏิบัติต่อกันแล้วค่อยๆพัฒนาและเจริญขึ้นจนมีลักษณะต่างกันไป เช่น ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและกฎหมายเพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม (วันชัย แสงสุวรรณ, 2550) ความรับผิดชอบตามกฎหมายนั้นอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่คือความรับผิดทางแพ่งและความรับผิดทางอาญา ซึ่งโดยหลักการบุคคลใดจะมีความรับผิดชอบตามกฎหมายได้บุคคลนั้นต้องได้กระทำการอันเป็นความผิดหากเป็นความผิดตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายแพ่งผู้กระทำก็จะต้องได้รับความรับผิดที่เรียกว่า ความรับผิดทางแพ่ง(ศันนัทภรณ์ โสทธิพันธ์, 2563) การกระทำละเมิด ถือเป็นนิติสัมพันธ์อันเป็นมูลหนี้ตามกฎหมายประเภทหนึ่ง (source of obligation) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 2 หนี้ ลักษณะ 5 มาตรา 420 อันเป็นบทบัญญัติลักษณะการกระทำความผิดทางแพ่งเรียกว่า “ละเมิด” ทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย ผู้กระทำต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน อันเป็นสภาพบังคับตามกฎหมายแพ่ง จัดเป็น “บุคคลสิทธิ” สิทธิความเป็นเจ้าหนี้ของผู้เสียหายที่จะเรียกร้องให้ผู้กระทำละเมิดตกเป็นลูกหนี้มีหน้าที่ต้องรับผิด การกระทำละเมิดจึงถือเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิปัจเจกชน (วราพจน์ สืบประเสริฐกุล, 2558) ซึ่งเกิดได้กับชนทุกกลุ่มที่อยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นคนธรรมดาทั่วไป พระภิกษุ นักบวชหรือนิติบุคคล ไม่ว่าจะยากดีมีจน อย่างเช่น กรณีพระไป

บิดบาตฤทธกรณขณะเดินริมถนน ประชาชนขับรถตกท่อที่ลื่นปิดฝา เป็นต้น เมื่อเกิดปัญหาทางคดีระหว่างบุคคล ในการยื่นฟ้องเพื่อเรียกค่าเสียหายทางละเมิดคู่กรณีต้องฟ้องคดีภายในอายุความ

กฎหมายเกี่ยวกับอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายที่มีมาตั้งแต่ครั้งกฎหมายโรมัน ซึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมความสงบเรียบร้อยในสังคมและความมั่นคงในการอ้างสิทธิของบุคคล ซึ่งเป็นการห้ามมิให้มีการนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตมาเรียกร้องต่อกันเนื่องจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นมานานแล้วนั้นย่อมมีความยุ่งยากสำหรับผู้เกี่ยวข้องในการค้นหาเอกสารพยานหลักฐาน เพื่อนำมาพิสูจน์แก่กันเพราะพยานหลักฐานอาจลบเลือน สูญหายเสื่อมสภาพ บกพร่องหรือคลาดเคลื่อนไปตามกาลเวลาได้ ซึ่งจะส่งผลให้การวินิจฉัยข้อพิพาทนั้นไม่อาจเป็นธรรมได้อย่างแท้จริง (สุริตา บุญปาน, 2565) ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดอายุความเพื่อฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายในทางละเมิดตามมาตรา 448 วรรคแรก ได้บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดนั้น ท่านว่าขาดอายุความเมื่อพ้นปีหนึ่งนับแต่วันที่ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันทำละเมิด” รวมถึงการฟ้องไล่เบี้ยให้ผู้ทำละเมิดรับผิดชอบตามมาตรา 426 ยังไม่มีการกำหนดอายุความไว้โดยเฉพาะต้องใช้ตามบทบัญญัติทั่วไป ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนของกฎหมายลักษณะละเมิดนั้นได้ใช้บังคับมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2468 นับล่วงถึงปัจจุบันได้ 99 ปีเศษ กฎหมายลักษณะละเมิดเป็นกฎหมายมุ่งเยียวยาความเสียหาย ให้ผู้เสียหายได้มีโอกาสฟ้องร้องค่าเสียหายจากผู้กระทำละเมิดเพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น กฎหมายละเมิดได้มีการบังคับใช้มาเป็นเวลายาวนานซึ่งในปัจจุบันเทคโนโลยีได้มีการพัฒนาก้าวล้ำไปไกลกว่าในอดีต ทำให้การเก็บรวบรวมพยานหลักฐานมีความทันสมัย นอกจากนี้ยังมี พระราชบัญญัติต่างๆ กำหนดอายุความฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายที่ออกมาในภายหลัง กำหนดระยะเวลายื่นฟ้องที่ยาวนานกว่ากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทำให้เกิดปัญหาในการยื่นฟ้องคดี ดังนั้นควรมีการเพิ่มระยะเวลาการยื่นฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายจากมูลละเมิดให้ยาวนานขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยเห็นความสำคัญของปัญหาการวิจัยอายุความในการยื่นฟ้องคดีละเมิด โดยเปรียบเทียบกฎหมายภายในกับกฎหมายต่างประเทศ เพื่อนำผลการวิจัยและผลการวิเคราะห์มาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่อแก้ปัญหาระยะเวลาในการยื่นฟ้องคดีละเมิดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี แนวคำพิพากษาของศาลและปัญหาการกำหนดอายุความกรณีความรับผิดชอบทางละเมิด เปรียบเทียบกฎหมายประเทศเยอรมันและประเทศญี่ปุ่น
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนากฎหมายให้มีความเหมาะสมกับการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดีละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหายในทางแพ่ง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้หลักนิติศาสตร์เป็นฐานในการวิเคราะห์ โดยใช้วิธีค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลแบบเอกสารโดยรวบรวมข้อมูลจากตัวบทกฎหมาย ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมถึงพระราชบัญญัติต่างๆที่มีการกำหนดอายุความในการยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายในทางละเมิด รวมทั้งศึกษากฎหมายจากต่างประเทศ

ในการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดีแพ่งและค้ำค้ำจากบทความ เอกสารวิทยานิพนธ์ หนังสือกฎหมาย รวมทั้งคำพิพากษาของศาลฎีกา

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี แนวคำพิพากษาของศาลและปัญหาการกำหนดอายุความกรณีความรับผิดทางละเมิด เปรียบเทียบกฎหมายประเทศเยอรมันและประเทศญี่ปุ่น

ตามประวัติศาสตร์กฎหมายละเมิดของโรมันได้เริ่มพัฒนาขึ้นอย่างช้าๆ และมีลักษณะแตกต่างจากจารีตประเพณีโบราณที่ยอมรับสิทธิแก่แค่คนระหว่างเอกชน โดยกฎหมายโรมันได้นำเอาหลักการชดใช้ค่าเสียหายในทางแพ่งมาใช้แทนการลงโทษทางร่างกายที่มีมาตั้งแต่ยุคต้น ด้วยการกำหนดให้มีการชดใช้ค่าเสียหายเป็นตัวเงินหรือทรัพย์สินแก่ผู้เสียหาย อันถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่มีการนำหลักกฎหมายลักษณะหนี้มาใช้แก่คดีละเมิด (คัมภีร์ แก้วเจริญ, 2527) กฎหมายว่าด้วยเรื่องละเมิดเกิดจากแนวความคิดทางศีลธรรมที่ว่าบุคคลจะต้องรับผิดชอบกระทำผิดในทางศีลธรรมหรือกระทำ ความชั่ว ถ้าตนมิได้ทำชั่วก็ไม่ต้องรับผิด ในขั้นแรกถือว่าบุคคลผู้ต้องรับผิดนั้นจะต้องได้รับการตอบแทนเท่าเทียมกันกับที่ผู้เสียหายได้รับ ประเภทตาต่อตาฟันต่อฟัน แต่อาจละสิทธิที่จะทำการแก้แค้นทดแทนเสียได้ โดยเรียกเอาค่าทำขวัญตามแต่ที่จะตกลงกันกับผู้ทำละเมิด ภายหลังรัฐมีความมั่นคงขึ้นจึงมีการห้ามมิให้แก้แค้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล อันเป็นเหตุให้ความสงบเรียบร้อยของประชาชนต้องกระทบกระเทือน มีการกำหนดจำนวนเงินค่าทำขวัญที่ผู้เสียหายจำต้องรับเอาไว้เมื่อตนถูกทำละเมิดในขั้นนี้ผู้กระทำละเมิดจึงกลายเป็นลูกหนี้อันแท้จริงของผู้เสียหาย ดังนั้นละเมิดจึงเป็นบ่อเกิดแห่งหนี้อย่างหนึ่งตราบจนถึงปัจจุบันนี้ (พินิจ ทิพย์มณี, 2551) ตรงกับทฤษฎีรับภัย (theorie durisque) หรือทฤษฎีความรับผิดเพื่อความเสียหาย ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากความต้องการที่จะคุ้มครองสิทธิของบุคคลในการที่จะไม่ถูกกระทำให้เสียหาย อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลไม่ว่าจะเป็นสิทธิทางอาญาและสิทธิทางแพ่ง โดยหลักแล้วเมื่อความเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมจะต้องมีผู้รับผิดชอบใช้ในความเสียหายนั้น (สายสุดา นิงสานนท์, 2525)

ในสมัยโบราณกฎหมายก็คือธรรมะ โดยถือว่ากฎหมายกับธรรมะเป็นเรื่องเดียวกันแยกจากกันไม่ได้ ซึ่งเป็นความคิดทำนองเดียวกับความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) ในโลกตะวันตก(ปริดี เกษมทรัพย์, 2557) กฎหมายสำคัญของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ อันมีที่มาจากประเทศอินเดียตามความเชื่อในศาสนาฮินดู โดยไทยได้รับผ่านมาจากมอญซึ่งนับถือพุทธศาสนา เชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมนี้ให้แก่มนุษย์ แล้วมนุษย์ถ่ายทอดให้กับนักปราชญ์โบราณโดยถือว่าหลักธรรมนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องปฏิบัติตามซึ่งเรียกว่า มานวธรรมศาสตร์ แต่เมื่อมีการรับคัมภีร์นี้เข้ามาในดินแดนพุทธศาสนา เช่น มอญจึงได้มีการอธิบายที่มาแห่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เสียใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับแก่น คำสอนทางพุทธศาสนา และมีชื่อเรียกว่า ธรรมศาสตร์ โดยหลักการใหญ่ในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ได้กำหนด มูลคติเป็น 2 ประเภทคือมูลคติแห่งผู้พิพากษาและตระลาการ (แสวง บุญเฉลิมวิภาค, 2558) เป็นหลักคำสอนที่พระอินทร์มีต่อบุรุษผู้หนึ่งซึ่งเป็นตุลาการว่า ตุลาการที่ดีต้องไม่มีอคติ 4 ในหลักปรัชญาพุทธศาสนา พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมอธิบายความหมายของอคติ 4 ไว้ว่า อคติคือฐานะอันไม่พึงถึงทางความประพฤติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียงประกอบด้วย (1) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ (2) โทสาคติ คือลำเอียงเพราะชัง (3) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง,พลาดผิดเพราะเขลา (4) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559) อันเป็นกฎหมายแม่บท

เกี่ยวกับอำนาจศาลและวิธีพิจารณาความมูลคดีอีก 2 ประเภท คือ มูลคดีวิวาท 29 ประการอันเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่เกิดกรณีพิพาทต่อกัน รวมเป็นมูลคดีทั้งสิ้น 39 ประการ โดยพระธรรมศาสตร์กำหนดให้พระมหากษัตริย์นำมูลคดีทั้ง 39 ประการนี้เป็นหลักในการบัญญัติสาขาคดีต่างๆอันได้แก่ บรรดาพระราชบัญญัติซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ตราขึ้น ซึ่งสาขาคดีอันมีลักษณะเป็นราชศาสตร์ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับหลักการในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ (แสง บุญเฉลิมวิภาส , 2558) กฎหมายนี้ใช้มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองโดยอาศัยตัวบทกฎหมายเมื่อครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่าที่ยังเหลือตกทอดมาถึงสมัยพระองค์ สำเนากฎหมายเหล่านี้เก็บรักษาไว้ในที่ 3 แห่ง ดังนี้คือ ที่ศาลหลวง หอหลวงและห้องเครื่อง แห่งละฉบับ กล่าวกันว่ากฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ตกทอดมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์นั้นเหลืออยู่เพียงประมาณหนึ่งในสิบของกฎหมายทั้งหมดเท่านั้น (กำธร กำประเสริฐ, 2552) ปี พ.ศ. 2347 ได้เกิดคดีขึ้นคดีหนึ่งและมีการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา คดีที่เกิดขึ้นนี้แม้จะเป็นคดีฟ้องหย่าของชาวบ้านธรรมดา แต่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์กฎหมายก็คือ ผลจากคดีนี้เป็นต้นเหตุให้นำมาซึ่งการชำระสะสางกฎหมายในสมัยนั้น โดยเป็นคดีที่อ่าแดงป้อมฟ้องนายบุญศรี ช่างเหล็กหลวง ทั้งที่ตนได้ทำชู้กับนายราชาอรธและศาลได้พิพากษาให้หย่าได้ตามที่อ่าแดงป้อมฟ้อง โดยอาศัยการพิจารณาคดีตามบทกฎหมายที่ว่า “ชายหาผิดมิได้ หญิงขอหย่า ท่านว่าหญิงหย่าชาย หย่าได้” เมื่อผลคดีเป็นเช่นนี้ นายบุญศรีได้นำเรื่องขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ทรงเห็นด้วยกับฎีกาว่าคำพิพากษาของศาลนั้นขัดหลักความยุติธรรม ทรงสงสัยว่าการพิจารณาพิพากษาคดีจะถูกต้องตรงตามหลักกฎหมายหรือไม่ จึงมีพระบรมราชโองการให้เทียบกฎหมายทั้ง 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ศาลใช้กับฉบับที่หอหลวงและที่ห้องเครื่องแต่ก็ปรากฏข้อความที่ตรงกัน เมื่อเป็นดังนี้ จึงทรงมีพระราชดำริว่ากฎหมายนั้นไม่เหมาะสมอาจมีความคลาดเคลื่อนจากการคัดลอก สมควรที่จะจัดให้มีการชำระกฎหมายใหม่ เหมือนการสังคายนาพระไตรปิฎก (แสง บุญเฉลิมวิภาส, 2558) เมื่อชำระเสร็จจึงให้อาลักษณ์เขียนเป็นฉบับหลวง จำนวน 3 ชุด ประกอบด้วย ตราดำแห่งสมุหนายก, สมุหพระกลาโหม และเจ้าพระยาพระคลัง โดยประทับตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนแปลงเป็นระบบกฎหมายสมัยใหม่ตามแนวทางยุโรป เพื่อให้หลุดพ้นจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศต่างๆในยุคล่าอาณานิคม หนึ่งในกฎหมายสำคัญที่จัดทำคือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ยังไม่แล้วเสร็จรัชกาลที่ 5 ได้ทรงสิ้นพระชนม์ก่อนต่อมารัชกาลที่ 6 ได้ทรงสืบทอดนโยบายของรัชกาลที่ 5 ได้จัดทำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ขึ้นจนสำเร็จและกฎหมายลักษณะละเมิดได้มีการจัดเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบมีบัญญัติไว้ในบรรพ 2 ลักษณะ 4 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้เริ่มประกาศใช้เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2466 และใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2467 ต่อมากฎหมายดังกล่าวได้ถูกยกเลิกโดยพระราชกฤษฎีกาให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1 และ 2 ที่ได้ตรวชำระใหม่ฉบับปัจจุบันซึ่งประกาศใช้ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2467 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2468 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีคดีพิพาทระหว่างกันต้องนำคดีมายื่นฟ้องต่อศาลภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด

สำหรับอายุความกรณีความรับผิดชอบละเมิดนั้นแต่เดิมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กฎหมายลักษณะละเมิด เมื่อปี พ.ศ. 2466 มาตรา 203 วรรคแรกบัญญัติว่า “หนี้อันเกิดแต่มูลละเมิด

นั่นท่านว่ามีอายุความระงับเพียงกำหนดหกเดือนนับแต่วันทำละเมิดและผู้เสียหายได้รู้ตัวผู้ทำละเมิดนั้น ถ้าอายุความพ้นสิบปีนับแต่วันละเมิดแล้วไซ้ท่านมิให้รับฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนไว้พิจารณาเป็นอันขาด...” (สุธิดา บุญปาน, 2565) ต่อมามีการแก้ไขระยะเวลาการยื่นฟ้องเพิ่มขึ้นตามกฎหมายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2468 ในมาตรา 448 วรรคแรกกล่าวว่า สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดนั้น ท่านว่าขาดอายุความเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันที่ผู้ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันทำละเมิด ซึ่งการกำหนดอายุความฟ้องเรียกค่าเสียหายมี 2 ทฤษฎีในการกำหนด

แนวทางแรก คือประเทศที่ใช้ทฤษฎี Objective criterion กับสิทธิเรียกร้องที่เกิดจากนิติกรรมสัญญา ให้อายุความเริ่มนับแต่เวลาที่เกิดสิทธิเรียกร้องหรือเวลาที่เจ้าหนี้อาจบังคับตามสิทธิเรียกร้องได้ พร้อมกับกำหนดอายุความทั่วไปไว้ยาว ส่วนอีกแนวทางคือประเทศที่ใช้ทฤษฎี Subjective criterion หรือ Discoverability test กับสิทธิเรียกร้องที่เกิดจากนิติกรรมสัญญาและละเมิด ให้อายุความเริ่มนับแต่เวลาที่เจ้าหนี้รู้ถึงข้อเท็จจริงที่ทำให้เกิดสิทธิเรียกร้อง พร้อมกับกำหนดอายุความทั่วไปไว้สั้นซึ่งการกำหนดจุดเริ่มต้นนับอายุความตามกฎหมายไทยในการฟ้องเรียกค่าเสียหายอันเนื่องมาจากมูลละเมิดนั้น ตามมาตรา 448 วรรคแรก เป็นไปตามทฤษฎี Subjective criterion หรือ Discoverability test (มนัญญา รัชแก้วกรพินธุ์, 2558)

กฎหมายเรื่องอายุความเป็นกฎหมายที่มีมาแต่โบราณ ได้มีความเห็นมาตั้งแต่ครั้งกฎหมายโรมันว่า เป็นปัญหาทางนโยบายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่จะบังคับให้การโต้เถียงเกี่ยวงอนในสิทธิที่มีสิ้นสุดยุติลงในเวลาใดเวลาหนึ่ง ถ้าปล่อยให้สิทธิเรียกร้องโต้เถียงกันได้ตลอดไป ก็อาจเป็นมูลเหตุชวนวิวาทไม่มีวันยุติลงได้ หลักฐานทั้งหลายอาจสูญสิ้นไป อีกประการหนึ่งสิทธิทั้งหลายมีไว้เพื่อจะให้ใช้เป็นประโยชน์ เมื่อบุคคลผู้มีสิทธิละเลยปล่อยทิ้งไว้นานเกินไป ก็หาสมควรที่จะยอมฟังเพื่อบังคับบัญชาให้ไม่ เข้าสูภษิตที่ว่ากฎหมายไม่ช่วยผู้นอนหลับทับสิทธิ (Lex non subvinit dormientibus) เมื่อผู้มีสิทธิไม่ใช้สิทธิ ย่อมเป็นประโยชน์ในทางรัฐประศาสนนโยบายยิ่งใหญ่มากกว่า ที่จะปลดเปลื้องให้ผู้ที่จะต้องถูกบังคับเรียกร้องตามสิทธิหลุดพ้นไปจะได้ตั้งหน้าทำมาหากินได้โดยไม่ต้องกังวล กฎหมายของประเทศทั้งหลายจึงมีลักษณะอายุความกำหนดไว้ว่าบุคคลผู้มีสิทธิเรียกร้องจำต้องใช้สิทธิเรียกร้องของตนภายในระยะเวลาหนึ่งเวลาใด ถ้ามิได้ใช้สิทธิเรียกร้องภายในระยยะเวลานั้นแล้ว สิทธิเรียกร้องนั้นอาจถูกโต้แย้งอันเป็นเหตุให้ศาลยกฟ้องได้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งคือสิทธิเรียกร้องนั้น ขาดอายุความ (วาริ นาสกุล, 2563) ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 193/9 บัญญัติว่า “ สิทธิเรียกร้องใดๆ ถ้ามิได้ใช้บังคับภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดสิทธิเรียกร้องนั้นเป็นอันขาดอายุความ ” ซึ่งมีหลายคนเข้าใจว่าสิทธิเรียกร้องที่ขาดอายุความนั้นฟ้องไม่ได้ เป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน สิทธิที่ขาดอายุความสามารถฟ้องได้ ดังจะเห็นได้จาก มาตรา 193/28 บัญญัติว่า “ การชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องซึ่งขาดอายุความแล้วนั้นไม่ว่ามากน้อยเพียงใดจะเรียกคืนไม่ได้...” ซึ่งหมายความว่า หนี้ที่ขาดอายุความนั้นหนี้ยังคงมีอยู่ ไม่ระงับสิ้นไปแต่อย่างใด ดังนั้น ลูกหนี้ที่ชำระหนี้ไปเมื่อขาดอายุความแล้วกฎหมายจึงบัญญัติว่าจะเรียกคืนไม่ได้ แต่การฟ้องคดีในหนี้ที่ขาดอายุความแล้วมีโอกาสแพ้คดีสูง เพราะลูกหนี้มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้ได้ตามมาตรา 193/10 บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องที่ขาดอายุความ ลูกหนี้มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องนั้นได้” แต่ถ้าลูกหนี้ไม่ต่อสู้เรื่องอายุความแม้ศาลจะเห็นว่าฟ้องขาดอายุความศาลก็พิพากษายกฟ้องไม่ได้ ตามมาตรา

193/ 29 บัญญัติว่า “ เมื่อมิได้ยกอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้ ศาลจะอ้างเอาอายุความมาเป็นเหตุยกฟ้องไม่ได้” แต่ถึงกระนั้นก็ดีทนายความฝั่งลูกหนี้ส่วนใหญ่มีความระมัดระวังเรื่องอายุความในการยกต่อสู้คดี ถ้าโจทก์พบทนายความล่าช้าแม้จะมีพยานหลักฐานชัดเจนก็สามารถทำให้แพ้คดีได้ จากการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดีที่น้อยเกินไปในมาตรา 448 อย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 2425/2538 ผู้รับประกันภัยรับช่วงสิทธิจากผู้เอาประกันภัยได้ฟ้องผู้ทำละเมิดนายจ้างของผู้ทำละเมิดและผู้รับประกันภัยรถยนต์ของนายจ้างการฟ้องผู้ทำละเมิดและนายจ้างต้องฟ้องภายใน 1 ปีนับแต่วันที่ผู้เอาประกันภัยรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้พึงต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 448 วรรคแรก มิฉะนั้นคดีนั้นขาดอายุความ ส่วนความรับผิดของผู้รับประกันภัยรถยนต์ของนายจ้างเป็นความรับผิดตามสัญญาประกันภัยจึงมีอายุความ 2 ปีนับแต่วันเกิดวินาศภัยตามมาตรา 882 วรรคแรก ต่อมาเคยมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3289/2536 วินิจฉัยว่ากรณีโจทก์ฟ้องผู้เอาประกันภัยเข้ามาในคดีเดียวกันเมื่อฟ้องโจทก์สำหรับผู้เอาประกันภัยขาดอายุความ ผู้รับประกันภัยก็ไม่ต้องรับผิดด้วยตาม ป.พ.พ. มาตรา 887 หลังจากนั้นก็มีคำวินิจฉัยฎีกาที่ 5705/2560 วินิจฉัยกลับหลักว่าอายุความของผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยสามารถแยกออกจากกันได้เมื่อฟ้องของโจทก์สำหรับผู้เอาประกันภัยขาดอายุความแล้วก็ยังเป็นคุณเฉพาะผู้เอาประกันภัย ไม่มีผลไปถึงผู้รับประกันภัยซึ่งเป็นลูกหนี้ร่วมด้วยตามมาตรา 291 และ 295 ข้อสังเกต ในคดีนี้ศาลอุทธรณ์ภาค 1 วินิจฉัยว่าเมื่อจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นผู้เอาประกันภัยไม่ต้องรับผิดในผลแห่งละเมิด เนื่องจากฟ้องของโจทก์สำหรับจำเลยที่ 1 ขาดอายุความแล้ว จำเลยที่ 3 ซึ่งเป็นผู้รับประกันภัยก็ไม่ต้องรับผิดตามมาตรา 887 ศาลฎีกาไม่เห็นพ้องด้วย ตั้งคำวินิจฉัยข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัญหานี้เกิดจากการกำหนดระยะเวลายื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายในคดีละเมิดที่สั้นเกินไปไม่สอดคล้องกับกฎหมายอื่นจึงเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้เสียหายที่ต้องรับกรรมซ้ำซ้อน ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ได้มีการใช้มาเป็นระยะเวลายาวนานถึง 99 ปีแล้ว ระหว่างนี้มีกฎหมายอื่นที่บัญญัติเพิ่มมากมายที่ทำให้ระยะเวลาในการยื่นฟ้องแตกต่างกัน เช่น

- พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 13 บัญญัติว่า “ ในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพหรืออนามัยโดยผลของสารที่สะสมอยู่ในร่างกายของผู้บริโภคหรือเป็นกรณีที่ต้องใช้เวลาในการแสดงอาการผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคต้องใช้สิทธิเรียกร้องภายในสามปีนับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหายและรู้ตัวผู้ประกอบการที่ต้องรับผิดแต่ไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหาย”

- พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 มาตรา 67 บัญญัติว่า “ สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่วัตถุอันตรายตามพระราชบัญญัตินี้เป็นอันขาดอายุความเมื่อพ้นสามปีนับแต่วันที่ผู้ต้องเสียหายรู้ถึงการเสียหายความเป็นวัตถุอันตรายและผู้พึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน ถ้ามีการเจรจาเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนที่พึงจ่ายระหว่างผู้ที่เข้าใจกันว่าต้องรับผิดใช้ค่าสินไหมทดแทนและผู้มีสิทธิได้ค่าสินไหมทดแทน ให้อายุความสะดุดหยุดอยู่จนกว่าจะปรากฏว่าการเจรจานั้นไม่อาจตกลงกันได้”

- พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 มาตรา 12 บัญญัติว่า “ สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยตามพระราชบัญญัตินี้เป็นอันขาดอายุความเมื่อพ้นสามปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงความเสียหายและรู้ตัวผู้ประกอบการที่ต้องรับผิด หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันที่มีการขายสินค้านั้น

ในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรืออนามัย โดยผลของสารที่สะสมอยู่ในร่างกายของผู้เสียหายหรือเป็นกรณีที่ต้องใช้เวลาในการแสดงอาการ ผู้เสียหายหรือผู้มีสิทธิฟ้อง

คดีแทนตามมาตรา 10 ต้องใช้สิทธิเรียกร้องภายในสามปีนับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหายและรู้ตัวผู้ประกอบการที่ต้องรับผิดชอบ แต่ไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่รู้ถึงความเสียหาย”

- พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545 มาตรา 10 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ฟ้องคดีละเมิดสิทธิในความลับทางการค้าเมื่อพ้นกำหนดสามปีนับแต่วันที่ผู้ควบคุมความลับทางการค้าที่ถูกละเมิดสิทธิรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำละเมิดแต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินสิบปีนับแต่วันที่มีการละเมิด” เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติต่างๆที่เกิดขึ้นในภายหลังได้ขยายระยะเวลาในการยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เพิ่มขึ้นเป็นสามปี

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 852 แปลเป็นภาษาไทยโดยศาสตราจารย์ ไพจิตร ปุญญพันธ์ มีข้อความดังนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 852 บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันเกิดจากการละเมิดนั้นถ้ามิได้ฟ้องเสียภายในสามปีนับแต่เวลาที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการละเมิดและตัวบุคคลผู้จำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ย่อมเป็นอันขาดอายุความในกรณีและผู้เสียหายไม่รู้ดังกล่าว ต้องฟ้องคดีภายในสามปีนับแต่เวลาที่กระทำละเมิด

ถ้าบุคคลใดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนได้ทรัพย์สินหนึ่งสิ่งใดมาโดยการละเมิดนั้นเป็นทางให้ผู้เสียหายเสียเปรียบ บุคคลนั้นจะต้องคืนทรัพย์สินนั้นตามบทบัญญัติเกี่ยวกับการคืนลาภอันมิควรได้ (unjustified benefits) แม้จะล่วงพ้นกำหนดเวลาอายุความดังกล่าวไปแล้วก็ตาม”

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นมาตรา 742 บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากการละเมิดถ้ามิใช่เสียภายในสามปีนับแต่เวลาที่ผู้เสียหายหรือผู้แทนโดยชอบธรรมของผู้เสียหายได้รู้ถึงความเสียหายเช่นนั้นและรู้ถึงตัวบุคคลผู้ก่อความเสียหายเป็นอันขาดอายุความแต่ถ้าพ้นกำหนดยี่สิบปีนับแต่เวลาที่กระทำละเมิดก็ถือว่าเป็นอันขาดอายุความเช่นเดียวกัน” (ไพจิตร ปุญญพันธ์, 2546)

ในการเปรียบเทียบสิทธิเรียกค่าเสียหายทางละเมิดตามกฎหมายไทยกับต่างประเทศพบว่ากฎหมายไทยมีความแตกต่างจากประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันและประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นที่ให้อายุความฟ้องเรียกค่าเสียหายที่สั้นกว่า

นอกจากนี้ยังมีอายุความในการไล่เบี้ยคืนจากผู้ทำละเมิดหรือผู้ร่วมทำละเมิดนั้นมีใช้อยู่ ความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 448 เพราะมิใช่กรณีที่ถูกผู้เสียหายฟ้องผู้ทำละเมิดหรือผู้ที่พึงต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน แม้จะเป็นการไล่เบี้ยกันเป็นเงินก็ตาม เพราะการไล่เบี้ยเป็นการเรียกคืนสิ่งที่ผู้ที่กฎหมายสมมติฐานให้รับผิดชอบหรือผู้กระทำละเมิดร่วมได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนผู้ทำละเมิดหรือผู้ร่วมทำละเมิดแล้วแต่กรณีหรืออาจมีลักษณะเป็นการไปเรียกต่อจากคนที่มีส่วนในความเสียหายนั้น ด้วยการไล่เบี้ยระหว่างผู้ที่กฎหมายสันนิษฐานให้ร่วมรับผิดชอบกับผู้ทำละเมิด ได้แก่ กรณีนายจ้างต้องร่วมรับผิดชอบในละเมิดของลูกจ้างตามมาตรา 425 ได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหายแล้วมีสิทธิไล่เบี้ยคืนจากลูกจ้างได้ตามมาตรา 426 (ศันนักรัณ โสทธิพันธ์, 2563) มาตรา 226 บัญญัติว่า “นายจ้างซึ่งได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อละเมิดอันลูกจ้างได้ทำนั้นชอบที่จะได้ชดใช้จากลูกจ้างนั้น” ซึ่งในมาตรานี้ไม่มีกฎหมายกำหนดอายุความไล่เบี้ยไว้โดยเฉพาะ จึงต้องใช้อายุความทั่วไปคือ 10 ปี ตามมาตรา 193/30 ยกตัวอย่างเช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 7552/2550 คนขับรถขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ ขับรถไปในทางการที่จ้างขนรถยนต์ของ ธ. ที่ประกันภัยไว้กับบริษัทผู้รับประกันภัยได้รับความเสียหายหลังจากคนขับตาย แล้วองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ

นายจ้าง ได้ทราบจำนวนค่าสินไหมทดแทนและได้ชำระค่าสินไหมทดแทนให้ผู้เสียหายไปแล้ว ย่อมมีสิทธิที่จะได้ชดใช้คืนจากคนขับรถตามมาตรา 426 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สิทธิในการที่จะได้ชดใช้คืน เกิดวันที่องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพนายจ้างได้ชำระเงินและสิทธิเรียกร้องให้ลูกจ้างชดใช้คืนตามมาตรา 426 ไม่มีกฎหมายกำหนดอายุความไว้โดยเฉพาะจึงมีอายุความ 10 ปีตามมาตรา 193/30

นอกจากการไล่เบี้ยตามมาตรา 426 ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ยังมีการไล่เบี้ยระหว่างตัวการกับตัวแทนตามมาตรา 427 และการไล่เบี้ยระหว่างผู้ดูแลกับบุคคลไร้ความสามารถตามมาตรา 431 ซึ่งทั้งสองมาตราได้กำหนดให้นำมาตรา 426 มาใช้โดยอนุโลม หากมีการกำหนดอายุความไล่เบี้ยให้ชัดเจนลงในมาตรา 426 จะทำให้ผู้เสียหายทราบระยะเวลาที่สามารถยื่นฟ้องคดีไล่เบี้ยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยไม่ต้องตีความ

ประเด็นที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนากฎหมายให้มีความเหมาะสมกับการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดีละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหายในทางแพ่ง

บทบัญญัติว่าด้วยเรื่องอายุความ ถือว่าเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากด้วยเหตุผลหลายประการ แต่เมื่อสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลง กฎหมายย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมเพื่อให้มีความสอดคล้องกับเทศกาลบ้านเมือง (มัญญา รัชแก้วรพินธุ์, 2558) การกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องอายุความต้องคำนึงผลประโยชน์ของบุคคล คู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้มีความสมดุลกัน นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมด้วย ซึ่งจากการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี คำพิพากษา พระราชบัญญัติต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเทียบเคียงกับกฎหมายต่างประเทศ พบว่า อายุความเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิด 1 ปี นั้นถือว่าสั้นมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น อย่างของประเทศเยอรมันให้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดไว้สามปีนับแต่วันรู้ถึงการละเมิดและผู้ต้องชดใช้และต้องฟ้องภายในสามปีนับแต่เวลาทำละเมิด ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่น ให้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากการละเมิดไว้สามปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายและผู้แทนโดยชอบธรรมรู้ถึงการละเมิดและรู้ถึงตัวบุคคลผู้ก่อความเสียหายแต่ถ้าพ้นกำหนดยี่สิบปีนับแต่เวลากระทำละเมิดก็ถือว่าเป็นอันขาดอายุความ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากพระราชบัญญัติต่าง เช่น พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545 เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติต่างๆที่เกิดขึ้นในภายหลังได้ขยายระยะเวลาในการยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายที่เพิ่มขึ้นเป็นสามปี

นอกจากนี้อายุความเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับภาระการพิสูจน์และหน้าที่นำสืบ ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 กล่าวว่า ผู้ใดกล่าวอ้างผู้ให้นำสืบ ภาระการพิสูจน์จึงตกแก่โจทก์ผู้ทำละเมิดในเรื่องภาระการพิสูจน์ พบปัญหาในการพิสูจน์การกระทำของจำเลยเป็นไปได้ยาก ตัวอย่างเช่น คดีสิ่งแวดล้อมในเรื่องการนำสืบพยานหลักฐานในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 มาตรา 96 และ 97 ไม่ได้บัญญัติไว้ซึ่งต้องอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 โดยผู้เสียหายต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเสีย ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและต้องใช้เวลามากเพื่อจะได้รู้ถึงเหตุแห่งการละเมิด ถึงแม้จะรู้ตัวผู้ฟ้องจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนก็ตามแต่อายุความเพียง 1 ปีเป็นเรื่องที่ทำได้ลำบากและเป็นการยาก เช่น การพิสูจน์ถึงสารเคมีหรือสารพิษบางชนิดที่มีความสลับซับซ้อนทางวิทยาศาสตร์และทางการแพทย์ในบางครั้งบางกรณีก็ต้องนำข้อมูลทางชีววิทยามาประกอบการ

คำนวณหาค่าของสาร เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่ออกมาในรูปแบบต่างๆ เป็นเรื่องทางเทคนิคเฉพาะ รวมถึงความเป็นไปได้ของผลเสียหายที่เกิดขึ้นก็ต้องใช้หลักวิชาการเข้ามาวิเคราะห์ ดังนั้นในเรื่องการรวบรวมพยานหลักฐานไม่ทันการ กล่าวคือพยานหลักฐานของโจทก์ที่นำมาสู่การพิจารณาของศาลจะไม่ใช่พยานหลักฐานที่มีอยู่ขณะที่เริ่มเกิดปัญหา แต่เป็นพยานหลักฐานที่ได้มาภายหลังจากที่โจทก์ได้รับผลร้ายแล้ว ตัวอย่างกรณี คดีมยุรี เทวียะ ฟ้องสำนักงานประกันสังคมและบริษัทอิเล็กทรอนิกส์(ไทยแลนด์) จำกัด ว่าโจทก์เจ็บป่วยด้วยโรคพิษโคโหลหะหนักสารอลูมิน่า จากการทำงานกับบริษัทมาเป็นเวลาถึง 4 ปีแต่ศาลก็ได้พิพากษายกฟ้อง เพราะโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้ว่าอาการเจ็บป่วยของโจทก์เกิดจากสารอลูมิน่าจากโรงงานของจำเลย โจทก์จึงไม่ได้รับการเยียวยา (พินิจ ทิพย์มณี, 2551)

นอกจากนี้เทคโนโลยีในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้ากว่าสมัยก่อนเป็นอย่างมาก มีระบบการเก็บรวบรวมพยานหลักฐานหลากหลายวิธีไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่ทำได้เกือบทุกอย่างในปัจจุบันทั้งอัดวิดีโอ บันทึกภาพและเสียง มีระบบอินเทอร์เน็ต ระบบติดตามตัวจากดาวเทียม รวมถึงการเก็บหลักฐานทางด้านนิติวิทยาศาสตร์ที่พัฒนาและเชื่อถือได้และนิยมใช้จนทำให้สามารถไขคดีที่มีความยากมากๆ ได้ต่างจากสมัยก่อน

ในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131/1 ยังได้กำหนดกรณีที่ต้องใช้พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงตามมาตรา 131 ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจสั่งให้ทำการตรวจพิสูจน์บุคคล วัตถุ หรือเอกสารใดๆ โดยวิธีการทางนิติวิทยาศาสตร์ได้ ในการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลนับตั้งแต่พิมพ์ลายนิ้วมือ ลักษณะฟัน หรือดีเอ็นเอ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น คดีฆาตกรรมดอริทพอนฮาเฟินที่นอกจากพิจารณาลักษณะภายนอก เช่น รูปร่างหน้าตา สีมม ผิวหนังที่สามารถบอกในขั้นต้นว่าเป็นเชื้อชาติยุโรปแล้ว ยังใช้ลักษณะฟันและการพิมพ์ลายนิ้วมือในการพิสูจน์ตัวบุคคลอีกด้วย หรือคดีฆาตกรรมจูเซปเปเดอ สเตฟานี ที่ตำรวจตั้งต้นสืบหาจากลายสักร่างกายที่เป็นลายพิเศษเฉพาะชาวต่างชาติ และประกาศหาญาติผ่านสื่อออนไลน์เพื่อตรวจเทียบดีเอ็นเอจนในที่สุดก็ทราบว่าผู้ตายเป็นใคร เป็นต้น (วริญญา ธงภักดิ์และนพจร ศักดิ์ศิริ, 2565) จะเห็นได้ว่าโลกเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เก็บพยานหลักฐานได้สมบูรณ์และยาวนานยิ่งขึ้น ดังนั้นควรมีการปรับปรุงกฎหมายมาตรา 448 วรรคแรกของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยแก้ไขเป็น

มาตรา 448 วรรคแรก บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดนั้น ท่านว่าขาดอายุความเมื่อพ้นสามปีนับแต่วันที่ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันทำละเมิด”

เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545 ที่มีการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดี สามปีนับแต่วันรู้ถึงการละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหาย

กรณีอายุความในการไล่เบียดเบียนจากผู้ทำละเมิดหรือผู้ร่วมทำละเมิดตามมาตรา 426 ยังไม่มีการกำหนดให้ชัดเจนในประมวลกฎหมายจึงต้องใช้อายุความยื่นฟ้องทั่วไปตามมาตรา 193/30 คือ 10 ปี เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนสำหรับผู้เสียหายที่จะยื่นฟ้องควรมีการระบุข้อความเพิ่มเติมในมาตรา 226 ว่า

มาตรา 426 บัญญัติว่า “นายจ้างซึ่งได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อละเมิดอันลูกจ้างได้ทำนั้นชอบที่จะได้ชดใช้จากลูกจ้างนั้น ให้ยื่นฟ้องภายในระยะเวลาสิบปีนับสิทธิเรียกร้องได้เกิดขึ้น” เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคำพิพากษาที่ 7552/2550 เพื่อป้องกันความสับสนสำหรับบุคคลทั่วไปที่ไม่เข้าใจกฎหมายอย่างชัดเจน

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี แนวคำพิพากษาของศาลและปัญหาการกำหนดอายุความกรณีความรับผิดทางละเมิด เปรียบเทียบกฎหมายในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้หลักนิติศาสตร์เป็นฐานในการวิเคราะห์ โดยใช้วิธีค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลแบบเอกสารโดยรวบรวมข้อมูลจากตัวบทกฎหมาย และค้นคว้าจากบทความ เอกสารวิทยานิพนธ์ คำพิพากษา กฎหมายในต่างประเทศและต่างประเทศ พบว่า กฎหมายลักษณะละเมิดเกิดจากแนวคิดทางศีลธรรม ว่าบุคคลต้องรับผิดชอบเมื่อได้กระทำความชั่ว คนที่รับผิดชอบได้รับความเสียหายแก่ผู้ถูกกระทำตามระบบตาต่อตาฟันต่อฟัน แต่เมื่อสังคมพัฒนาขึ้นเพื่อความมั่นคงของรัฐมีการห้ามมิให้แก่แค้นกันเอง รัฐจะเข้ามาควบคุมดูแลด้านความสงบเรียบร้อยหากมีการเรียกค่าเสียหายจากการทำละเมิดก็สามารถฟ้องร้องเอากับผู้ทำละเมิดได้ตามกฎหมาย แต่ในการฟ้องร้องไม่อาจยื่นฟ้องเมื่อไหร่ก็ได้ควรมีการกำหนดระยะเวลาให้ชัดเจน มิเช่นนั้นการโต้เถียงก็ไม่เป็นที่ยุติหรือหากปล่อยยาวนานหลักฐานอาจสูญหายแต่ละประเทศจึงมีการกำหนดอายุความในการยื่นฟ้องสำหรับคดีละเมิด ประเทศไทยได้มีการกำหนดอายุความยื่นฟ้องเพื่อเรียกค่าเสียหายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 448 วรรคแรกว่าสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดจำนวนละเมิดจะขาดอายุความเมื่อพ้น 1 ปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงการทำละเมิด และรู้ตัวผู้ที่จะฟ้องต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือเมื่อพ้น 10 ปีนับแต่วันทำละเมิดเป็นไปตามทฤษฎี Subjective criterion หรือ Discoverability test คือให้อายุความเริ่มนับแต่เวลาที่เจ้าหนัรู้ถึงข้อเท็จจริงที่ทำให้เกิดสิทธิเรียกร้องแต่เนื่องจากกฎหมายอายุความยื่นฟ้องละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งของประเทศไทย ได้มีการกำหนดระยะเวลาเพียง 1 ปีนับแต่วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงการละเมิด ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้นไป จากการศึกษาแนว คำพิพากษาศาลฎีการวมถึงพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องในการเรียกค่าเสียหายฉบับต่างๆที่เกิดขึ้นภายหลังประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรื่องละเมิด ที่ออกมายาวนานเกือบร้อยปีได้มีการกำหนดอายุความยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายที่ยาวกว่า 1 ปีเป็น 3 ปี รวมถึงการเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศเยอรมนีหรือประเทศญี่ปุ่นที่มีระยะเวลาอายุความยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งที่ยาวนานกว่าประเทศไทยตั้งนั้น ควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเรื่องอายุความยื่นฟ้องคดีละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธิตา บุญปาน (2565) เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายในการกำหนดอายุความละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และ งานวิจัยของพินิจ ทิพย์มณี (2551) เรื่อง ทบทวนปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ศึกษาเฉพาะกฎหมายลักษณะละเมิด ซึ่งเห็นไปในทางเดียวกันว่าอายุความฟ้องเรียกค่าเสียหายของประเทศไทยมีอายุความที่สั้นไป นอกจากนี้ยังมีอายุความในการไล่เบี้ยคืนจากผู้ทำละเมิดหรือผู้ร่วมทำละเมิดตามมาตรา 426 ที่ยังไม่มีกำหนดอายุความไว้เฉพาะต้องใช้อายุความทั่วไปตามมาตรา 193/30 คือ 10 ปี ควรมีการกำหนดอายุความลงไปในมาตราให้ชัดเจนเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา

2. แนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนากฎหมายให้มีความเหมาะสมกับการกำหนดอายุความยื่นฟ้องคดีละเมิดเพื่อเรียกค่าเสียหายในทางแพ่ง พบว่า ในประมวลกฎหมายแพ่งและ

พาณิชย์มาตรา 448 วรรคแรกที่บัญญัติว่า มาตรา 448 วรรคแรก บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดนั้น ท่านว่าขาดอายุความเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันที่ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันทำละเมิด” ตามกฎหมายมาตรานี้ได้กำหนดระยะเวลาในการฟ้องที่สั้นไป ไม่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติต่างๆที่มีอายุความการยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหาย รวมถึงการเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศที่มีอายุความที่ยาวนานกว่าควรมีการปรับแก้ระยะเวลาในมาตรา 448 วรรคแรกโดย บัญญัติว่า “สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดแต่มูลละเมิดนั้น ท่านว่าขาดอายุความเมื่อพ้นสามปีนับแต่วันที่ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือเมื่อพ้นสิบปีนับแต่วันทำละเมิด” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนูญญา ธัชแก้วกรพิณรุ (2558) เรื่อง อายุความ : ศึกษากรณีความรับผิดทางละเมิด อายุความในการเรียกค่าเสียหายจากมูลละเมิด โดยเพิ่มอายุความขั้นต้นในการใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน เป็น 3 ปี เนื่องจากเห็นว่าเป็นเวลาอันเหมาะสมและก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย นอกจากนี้ควรมีการปรับเปลี่ยนข้อความในมาตรา 426 เรื่องอายุความในการไล่เบี้ยคืนจากผู้ทำละเมิดหรือผู้ร่วมทำละเมิดจากเดิมเป็น มาตรา 426 บัญญัติว่า “นายจ้างซึ่งได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อละเมิดอันลูกจ้างได้ทำนั้นชอบที่จะได้خذใช้จากลูกจ้างนั้น ให้ยื่นฟ้องภายในระยะเวลาสิบปีนับสิทธิเรียกร้องได้เกิดขึ้น” เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคำพิพากษา

บทสรุป

กฎหมายลักษณะละเมิดเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดของบุคคลที่จิตใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายทำให้เขาเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย ทรัพย์สิน สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดผู้กระทำให้ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ซึ่งเป็นการเรียกค่าเสียหายในทางแพ่ง ดังนั้นเมื่อมีการฟ้องร้องคดีก็ต้องยื่นภายในอายุความ ซึ่งปัจจุบันอายุความฟ้องคดีละเมิดมีระยะเวลาเพียง 1 ปีนับแต่วันที่ต้องเสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะพึงต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศมีระยะเวลาน้อยกว่าประเทศเยอรมันและประเทศญี่ปุ่น และด้วยกฎหมายฉบับนี้บังคับใช้มาเป็นเวลายาวนานเกือบร้อยปี โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็ว มีอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง โทรศัพท์เคลื่อนที่เครื่องเดียวสามารถทำอะไรได้หลายอย่างถ่ายคลิปวิดีโอเพื่อเป็นหลักฐานทางคดี มีกล้องวงจรปิดทั่วทุกมุมเมือง มีกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ที่ทันสมัย การกล่าวอ้างถึงระยะเวลาว่าหากปล่อยให้ยาวนานพยานหลักฐานจะหาไม่ได้ คงลดน้อยลงในโลกยุค 5 จี อย่าปล่อยคนผิดให้ลอยนวลเพียงแคเหตุผลคดีขาดอายุความ ตามหลักพุทธศาสนาที่ว่า “ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วต้องได้รับผลชั่ว” ไม่สามารถแปรผันเป็นอื่นได้เลย เป็นสังจธรรมอันเที่ยงแท้ และอภิลิขิตต่อกาลเวลา ดังนั้น ควรมีการปรับปรุงระยะเวลาในการยื่นฟ้องคดีละเมิด เพื่อเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งให้ยาวขึ้นให้เหมาะกับยุคสมัยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กำธร กำประเสริฐ. (2552). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- คัมภีร์ แก้วเจริญ. (2527). ละเมิดกับสังคม. วารสารอัยการนิเทศ 79, 46(1), 79-89.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (2557). นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).
- พินิจ ทิพย์มณี. (2551). ทบทวนปรับปรุงกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ศึกษาเฉพาะกฎหมายลักษณะละเมิด. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ไพจิตร ปุณฺณพันธ์. (2546). กฎหมายเปรียบเทียบไทยกับประมวลกฎหมายนานาประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- มนัญญา รัชแก้วกรพันธ์. (2558). อายุความ : ศึกษากรณีความรับผิดชอบทางละเมิด. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรพจน์ สืบประเสริฐกุล. (2558). สถานะของปัจเจกชนภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศสมัยปัจจุบัน. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, 4(1), 69-94.
- วารี นาสกุล. (2563). คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด การจัดการงานนอกสั่ง ลากมิควรได้. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัทกรุงสยาม.
- วันชัย แสงสุวรรณ. (2550). การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้สนับสนุนหลักกฎหมายทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วริญญา ธงภักดีและนพรุจ ศักดิ์ศิริ. (2565). การพัฒนางานพิสูจน์หลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์กับสภาพปัญหาในการดำเนินคดีฆาตกรรม. วารสารวิชาการอาชีวศึกษาและนิติวิทยาศาสตร์, 8(2), 186-203
- ศนันท์กรณ์ โสถถิพันธ์. (2563). คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมิควรได้. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สายสุตา นิงสานนท์. (2525). ความรับผิดชอบเด็ดขาดในกฎหมายลักษณะละเมิด. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธิตา บุญปาน. (2565). ปัญหาทางกฎหมายในการกำหนดอายุความละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เสนีย์ ปราโมช. (2505). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย นิติกรรมและหนี้ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2558). ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.